

İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
e-ISSN: 2147-6152
Yıl 10, İCOMEPE Özel Sayısı, Aralık 2021

Makale Adı /Article Name

Küresel Sağlık Diplomasisi ve Türkiye | Global Health Diplomacy and Turkey

Yazar/Author

İdris DEMİR

Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü, idris_demir@yahoo.com

 ORCID: 0000-0002-1541-1983

Yayın Bilgisi/Article Information

Yayın Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 03.08.2021

Kabul Tarihi: 14.09.2021

Yayın Tarihi: 20.12.2021

Sayfa Aralığı: 131-148

DOI: 10.54600/igdirsosbilder.978439

Kaynak Gösterme/Citation

Demir, İdris (2021). "Küresel Sağlık Diplomasisi ve Türkiye", *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, İCOMEPE Özel Sayısı, s. 131-148.

(Bu makale, yazar beyanına göre, TR DİZİN tarafından öngörülen "ETİK KURUL ONAYI" gerektirmemektedir.)

ÖZ

Küresel sağlık diplomasisi, Uluslararası İlişkiler disiplini ile küresel kamu sağlığı çalışmalarının kesişim noktasında birbirlerine eklemlenmiş olarak ortaya çıkan -görece olarak- yeni bir çalışma alanıdır. Nitekim 2019 yılı sonundan itibaren dünyada etkisini gösteren Covid 19 pandemisi sürecinde küresel sağlık çalışmalarının önemi ve değeri, herkesin sorunu olan sağlığa ortak çözümler bulmanın gerekliliği bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sağlık sektörlerindeki yapılanmaları güçlü olan ülkelerin uluslararası sistem üzerindeki etkileri de artmıştır. Türkiye, sağlık sektöründeki gelişmişlik düzeyi yüksek olan bir ülkedir. Bu bağlamda Türkiye'nin etkin olarak yürüttüğü yumuşak güç diplomasisi zemininde ülkenin marka değerinin uluslararası ortama yansması hız kazanmaktadır. Hali hazırda Türkiye, küresel sağlık diplomasisi çerçevesinde Orta Doğu, Orta Asya, Balkanlar ve Afrika gibi coğrafyalarda etkinliğini daha da arttırabilme, yeni işbirlikleri geliştirebilme potansiyeline sahiptir. Devlet sektörü ve sağlık alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının uyumlu ve koordineli çalışmaları ile Türkiye, pandemi sonrası uluslararası ilişkiler çalışmaları ve küresel siyasette aktif kazanımlar elde edebilme imkânına sahiptir. **Anahtar Kelimeler:** Sağlık diplomasisi, Türkiye, Pandemi

ABSTRACT

Global health diplomacy is a relatively new field of study that emerged at the intersection of international relations discipline and global public health studies. During the Covid 19 pandemic, the importance of global health studies has emerged once again the necessity of finding common solutions to health, which is everyone's problem. The effects of countries with strong structures in the health sector on the international system have increased. Turkey is a country with a high level of development in the health sector. Within the framework of global health diplomacy, Turkey as a soft power user, has the potential to further increase its effectiveness and develop new collaborations in geographies such as the Middle East, Central Asia, the Balkans and Africa. With the harmonious and coordinated work of the state sector and non-governmental organizations operating in the field of health, Turkey has the opportunity to make active gains in post-pandemic international relations and global politics. **Keywords:** Health diplomacy, Turkey, the pandemic

Giriş

Kronik hastalıklar, enfeksiyon hastalıkları, silahlı çatışmalar, yeni doğan bebek ve küçük yaştaki çocukların ölümleri gibi sorunlar insani krizlerdir. Bu insani krizler çatışma, yerlerinden edilmiş toplumlar, gıda/yiyecek kıtlığı, siyasi istikrarsızlık, toplumun sosyal dokusunun bozulmasına ve ülkelerin alt yapılarında kalıcı hasarlara yol açabilmektedir. Bu gibi sorunların kalıcı olarak çözülebilmesi, ulus devletlerin kendi sınırları içerisinde meydana geliyor olsalar bile, uluslararası işbirliğine ihtiyaç duymaktadır. Hem çok taraflı işbirliği geliştirmek, hem kaynakların hakkaniyetli dağılımını sağlamak ve hem de diplomasiyi öne çıkarmak için disiplinler arası bir yaklaşım gerekmektedir. Küresel sağlık diplomasisi, bu gibi sorunlar ile başa çıkabilmek üzere mücadele eden, nev-i şahsına münhasır bir çalışma alanı olarak önem kazanmaktadır (Barber vd. 2011: 481).

Bu bağlamda, Dünya Sağlık Örgütü, küresel sağlık diplomasisini “ kamu sağlığı, uluslararası ilişkiler, yönetim, hukuk ve iktisat disiplinlerini bir araya getirip sağlık ile ilgili küresel politikayı şekillendiren ve yöneten müzakereler üzerine yoğunlaşmak” olarak tanımlamaktadır (WHO/www.who.int). Küresel sağlık, insan

haklarına evrensel saygı, kişisel koruma, hukukun üstünlüğü, yiyecek, içecek, sağlık hizmetleri, eğitim, temel altyapı ve korunmaya ulaşım gibi insani/beşeri güvenliğin sağlanması için gerekli temel ihtiyaçları da kapsamaktadır (Nang ve Martin, 2017: 1457).

Enfeksiyon hastalıklarının kontrol altında tutmak için uluslararası düzeyde yürütülen çalışmaların geçmişi on dördüncü yüzyılda Dubrovnik'te bir karantina uygulanması sürecine kadar uzanmaktadır. 1851 yılında, kolera ve veba gibi salgın hastalıkların yayılmasının önlenmesini sağlamak için çok taraflı ve boyutlu bir işbirliği oluşturmak amacıyla, Avrupa'da bir 'Uluslararası Sağlık Konferansı' toplanmıştır. Bu çalışmalar, ileride Pan Amerikan Sağlık Organizasyonu ve Dünya Sağlık Örgütü gibi kuruluşların hayat bulmasını sağlayacak uluslararası sağlık anlaşmalarının ve çalışmalarının önünü açmış, bunlara öncüllük etmiştir (Hotez, 2014: 1).

Küresel sağlık diplomasisi hem uluslararası ilişkiler hem de küresel kamu sağlığı çalışmaları için yeni bir pencere açmaktadır. Sağlık sektöründeki gelişmişlik düzeyi itibarıyla Türkiye'nin küresel sağlık diplomasisi çerçevesinde Orta Doğu, Orta Asya, Balkanlar ve Afrika gibi tarihsel olarak yakın ilişkiler geliştirdiği coğrafyalarda etkinliğini daha da arttırabilip yeni işbirliği alanları geliştirebilmesi için büyük bir potansiyeli bulunmaktadır. Bu potansiyeli başarılı bir şekilde uygulamaya geçirip uluslararası ilişkiler alanında çeşitli kazanımlar elde edebilmesi ise devlet sektörü ile sağlık alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarının uyumlu çalışması ile mümkün olabilecektir.

Bu bağlamda, bu çalışmanın ilk bölümü küresel sağlık diplomasisi kuramını açıklamaktadır. İkinci bölümde ise sağlık diplomasisi ile uluslararası ilişkiler kuramlarının etkileşimi irdelenmektedir. Üçüncü bölümde ise sağlık diplomasisi alanında bazı ülkelerin çeşitli uygulamalarından örnekler verilerek son bölümde Türkiye'nin bu yeni diplomasi dalındaki faaliyetlerinin bir kaçına değinilmiştir.

1. Küresel Sağlık Diplomasisi

Küresel sağlık diplomasisi, küresel sağlık düzeyini yükseltirken özellikle çatışma bölgeleri ve kaynak kıtlığı çeken bölgeler gibi sorunlu alanlardaki uluslararası ilişkiler çalışmalarını güçlendirmek amaçlarını birlikte güden siyasi çalışmalar olarak tanımlanmaktadır (Novotny ve Adams, 2007: s.1). Küresel sağlık diplomasisi, çalışmalarının odağına, sağlık ya da sağlık ile ilintili konularda yürütülen uluslararası müzakere süreçlerini almaktadır (Smith ve Irwin, 2016: 1).

2007 yılında Brezilya, Fransa, Endonezya, Norveç, Senegal, Güney Afrika ve Tayland'ın Dış İşleri Bakanları bir araya gelerek Oslo Bakanlar Deklarasyonu'nu açıklamışlardır. Bakanlar, sağlık konularını ve sorunlarını 'zamanımızın baskın ve zorlu birer dış politika olayı' olarak nitelendirmişlerdir. Dış politika ve gelişme stratejilerini küresel sağlık gözü ile inceleyen bu çalışmanın, sağlık bakanları

marifetiyle olmaktan ziyade, imzacı ülkelerin dış işleri bakanlarının katılımı ile yapılmış olması dikkate değerdir.

Bunu, bazı devletlerin hükümet kararları, politika ve yorum raporları izlemiştir. İsveç'in gelişme politikası, İsviçre'nin sağlık dış politikası yaklaşımı, Norveç'in politika uyum komisyonu ve Birleşik Krallık'ın Sağlık Küreseldir stratejisi bu çerçevede değerlendirilebilmektedir. Bunların yanı sıra Amerika Birleşik Devletleri, 2009 yılında dış politikada küresel sağlık çalışmaları ile ilgili bir rapor oluşturmuş ve Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, küresel kamu sağlığına vurgu yapmıştır. Kasım 2008'de Birleşmiş Milletler üyesi elli beş ülke, küresel sağlık ve dış politika konusunda üye ülkeleri 'dış politika oluşturulması sürecinde sağlık konularını göz önünde bulundurma' konusunda uyarılarda bulunan bir Birleşmiş Milletler Genel Kurul Kararı çıkarılmasına ön ayak olmuşlardır (Labonte vd. 2012: 163).

Bu bağlamda, 2009 yılında Amerika Birleşik Devletleri, ABD Küresel Sağlık İnisiyatifi çalışmalarını başlatmıştır. HIV/AIDS, tüberküloz, sıtma, bebek ve çocuk ölümlerinin önlenmesi gibi çalışmalar için 63 milyar dolarlık bir fon ayrılmıştır. Bunun yanı sıra, küresel sağlık sorunlarının çözümü çalışmaları için çeşitli devletlerin temsilcileri, özel sektör, sivil toplum kuruluşları ve devlet dışı organizasyonların temsilcilerinden oluşan Küresel Fon oluşturulmuştur. 2011 yılında 21,7 milyar dolarlık bütçesi ile küresel sağlık çalışmalarına katkı sunan Fon'un (Balcius ve Novotny, 2011: 234-235) çalışmalarının kapsamı ve bütçesi yıllar içerisinde artarak devam etmiştir.

Küresel sağlık diplomasisi alanında çok paydaşlı bir yapılanma bulunmaktadır. Uluslararası organizasyonlar, çeşitli uluslararası sivil toplum kuruluşları, bazı vakıflar ve ulus devletler küresel sağlık diplomasisi alanındaki çalışmalarını farklı ölçeklerde, farklı coğrafyalarda ve farklı içeriklerde yürütmektedirler. Melinda-Bil Gates Vakfı, Türkiye'den Küba'ya kadar geniş bir yelpazede bulunan ulus devletler ve Dünya Sağlık Örgütü gibi bir takım uluslararası organizasyonlar, yer kürenin farklı coğrafyalarında, farklı zamanlarda ve farklı içerikler ile gerek çok taraflı gerekse de tek taraflı çalışmalar yürütebilmektedirler.

Birleşmiş Milletlerin ilan ettiği Milenyum Gelişme Hedefleri (Millenium Development Goals), günümüzdeki birçok küresel sağlık çabasının koordinasyonun ve finansmanının temelini, alt yapısını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, küresel sağlık ile ilgili aktivitelerin finansmanı ve sosyal boyutları ile ilgili çalışmalar yürütmek için Birleşmiş Milletler çatısı altında UNICEF, UNAIDS, UNFPA, UNDP, WFP, UNEP, FAO, IFAD, World Bank ve IMF gibi kurumsal kimlik sahibi bir kısım organlar sorumluluk yüklenmektedirler (Mackey ve Liang, 2013: 13).

Küresel sağlık diplomasisi konusuna atfedilen önemin artmasının sebepleri arasında 'sağlık' konusuna farklı bakış açılarının ve alternatif yaklaşımların yükselen önemine dikkat çekmekte fayda vardır. Sağlık konusu, artık, sadece tıp ile

ilgili bir konu olarak değerlendiriliyor olmaktan ziyade daha geniş bir yelpazeyi kapsar hale gelmiştir. Sağlık konuları, günümüzde, bir yatırım aracı olarak değerlendirilebildiği gibi küresel bir kamu ürünü olarak da değerlendirilmektedir. Sağlık konuları ile insan güvenliği ve insani gelişme aralarında ilişkiler kurulmaktadır. Sağlık konuları aynı zamanda, insan hakları ve küresel adaletin birer unsuru olarak değerlendirilebilmektedir (McNeill ve Ottersen, 2015: 833).

Küresel sağlık diplomasisi, somut ulusal çıkarlar ile uluslararası toplumun daha geniş anlamda sağlık ile ilgili soyut ortak endişelerini dengede tutmaya, bir araya getirmeye olanak tanır. Sağlık hizmetlerine erişim eşitsizliğini uluslararası düzeyde azaltmaya ve gidermeye gayret gösterir. Küresel insan haklarının güvence altına alınmasına yardımcı olur. Uluslararası sağlık müdahalelerinin tarihi, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal farklılıklara duyarlı olmasının yolunu açar. Bu bağlamda, dış politika yapıcıları da küresel sağlık konularının uluslararası ekonomi, küresel sağlık güvenliği ve bölgesel siyasi istikrar üzerindeki öneminin farkına varmışlardır (Mackey ve Strathdee, 2015: 5-6).

Dış politikanın ve diplomasinin öncelikli olarak ilgilendiği konular, geleneksel olarak, ticaret, ekonomi, enerji, siyaset, yaptırımlar ve savunma gibi konular olmuştur. Küresel sağlık diplomasisi çalışmalarının yaygınlaşması ile birlikte politika yapıcılar, diplomatlar, karar alıcılar, kamu yetkilileri ve diğer paydaşlar dış politika çerçevesinde sağlık konularının önemini ve önceliğinin farkına daha çok varmışlardır. Diplomatik müzakere süreçlerinde enfeksiyon hastalıklarının sınırları aşması, salgın hastalıkların artması gibi konular acil önlem alınması gereken sorunlu alanlar olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Sağlığın tüm insanlar tarafından paylaşılan ortak bir değer olduğu unutulmamalıdır. Uluslararası sağlık programlarının ortak bir ajandası ve paydası bulunmayan ülkeleri bir araya getirecek diplomasiyi, müzakere süreçlerinin zemini oluşturabileceği hatırlanmalıdır. Küresel sağlık sorunları ile mücadele etme sürecinde ortaya konulan ortak işbirliği ve yardım süreçlerinin diplomatik ilişkileri geliştireceği ve ortak dış politikaların güdülmesinin önünü açacağı hatırlanmalıdır (Katz ve Singer, 2007: 234). Küresel sağlık diplomasisinin, bu anlamda, uluslararası barış ve istikrara katkı sağlayacak özellikleri olduğu açıktır.

2. Sağlık Diplomasisi ve Uluslararası İlişkiler Kuramı

Sağlık, her bir ulus devletin üzerinde hassas bir şekilde durması gereken bir konudur. Sınırları kolaylıkla geçen enfeksiyon hastalıkları, salgınlar ve doğal felaketler uluslararası ölçekte müdahaleyi gerekli kılmaktadır. Bu bağlamdaki bilimsel bilgi birikimi aktarımı, diplomatik çalışmalar ve ortak tehditlere karşı geliştirilen ortak projeler ulus devletler arasında güçlü bağların geliştirilmesine zemin oluşturabilir, yeni iletişim kanallarının kurulmasına yol açabilir ve gerginliklerin azalmasına ön ayak olabilir (Rao vd. 2017: 143).

Bunun yanı sıra, diplomasi ve dış politikanın küresel sağlık çalışmalarında artan bir önemi bulunduğu belirtilmelidir. Küresel sağlık ile uluslararası ilişkiler teorisi ve pratiği arasındaki ilişki, dünya barışının sağlanması çalışmalarına önemli katkılar sunacak niteliktedir (Kevany, 2014a: 2). Entegrasyon, karşılıklı bağımlılık ve küreselleşme gibi kavramların öne çıktığı günümüz uluslararası ilişkilerinde politik ve kültürel sınırları aşan, bunların ötesine geçen sağlık konularının (Frist, 2007: 210) dış politika çalışmaları bünyesindeki önemi ve ağırlığı gittikçe artmaktadır.

Küresel sağlık müdahalelerinde, uygun diplomasi ve dış politika duyarlılıklarının birbirleri ile uyumlu olarak- birlikte- uygulanabilecekleri belirtilmektedir. Güvenli olmayan bölgelerde uluslararası güvenlik ve çatışma çözümünü ve istikrarı sağlamak için uluslararası sağlık programları yürürlüğe konulabilmektedir. Buna ilaveten, yerel toplulukların kültürleri ve tercihlerini daha yakından tanıyıp onları daha iyi analiz edebilmek için de uluslararası sağlık programları yürütülebilmektedir (Kevany, 2015c: 833).

Küresel sağlık müdahaleleri ve çalışmaları, uygun şekilde seçilip, şekillendirilip uygulandıkları zaman, hem hibede bulunan hem de alıcı olan ülkeler açısından önemli diplomatik avantajlar elde edilmesinin önünü açmaktadır. Küresel sağlık programları tasarlanırken, seçilirken ve şekillendirilirken dış politika ve uluslararası ilişkiler ilkeleri ve amaçlarını göz ardı etmenin sonuç olarak ortaya gerilim ve kargaşa çıkmasına neden olabileceği akılda tutulmalıdır (Kevany, 2015a: 2).

Küresel sağlık ve dış politika arasındaki ilişkinin uluslararası ilişkiler kuramının, genellikle, realist/gerçekçi geleneği çerçevesinde ele alındığını ifade eden yaklaşımlar bulunmaktadır. Ulus devletlerin ekonomik çıkarları ve ulusal güvenlik algılamaları arasındaki ilişki bir yüksek politika sorunsalı olarak algılanır ve uluslararası niteliği bulunan sağlık olayları karşısında takındıkları tavır ve öncelikli seçimleri bu çerçevede değerlendirilir. Küresel sağlık diplomasisi, çok taraflı ya da iki taraflı müzakere süreçlerinde ulus devletler açısından bu alanlardaki amaçlara ulaşabilme yolunda diplomatik yetenek ve uygulamaları kullanabilmeye olanak tanımaktadır (Jones vd. 2017: 69).

Ancak, ortaya çıkışı ve ilk uygulamalarının üzerinden geçen zaman, teorisi ve pratiğindeki evrilme göz önünde bulundurulduğu zaman küresel sağlık diplomasisinin uluslararası ilişkiler çalışmaları bünyesinde hem kuramsal hem de uygulama düzeylerinde gelişme ve ilerleme kaydettiğini belirtmekte fayda vardır.

Küresel sağlık diplomasisi çalışmaları bünyesinde devletlerin iki taraflı tıbbi yardım programları yürütmelerinin uluslararası imajlarına katkıda bulunduğu, tanınırlıklarının arttığı ve prestijlerinin yükseldiği bilinmektedir. Bunun sonucu olarak da bahis konusu devletlerin yumuşak güç etkilerinin alanının da genişlediği ve kuvvetlendiği kabul edilmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplinin temel yapıtaşı olan devletler, yumuşak güç kapasitelerini, küresel sağlık politikaları uygulamaları aracılığıyla yürürlüğe koyup diğer devletler ve kamuoyları üzerlerindeki etkilerini arttırma ve güçlendirme yoluna gidebilirler. Sağlık, bu anlamda bir dış politika konusu haline gelmesi ise uluslararası ilişkilerin genellikle konstrüktivizm teorisi ile ilişkilendirilmektedir (Ruckert vd. 2016: 63).

Küresel sağlık diplomasisi kavramı bir şemsiye terim olarak ele alınacak olursa, uluslararası kamu sağlığı ile ilgili etkileşimlerin üç farklı kategori altında incelenmesi mümkün bulunmaktadır. Bunlar çekirdek diplomasi, çoklu paydaş diplomasisi ve gayri resmi diplomasi olarak kategorize edilebilmektedir (Katz vd. 2011: 506).

Çekirdek diplomasi, hükümetler veya ulus devletler arasındaki resmi etkileşim, iletişim ve temasları kapsamaktadır. Bu temaslar, politika uygulamaları, yeni politikalar geliştirme, müzakere, istihbarat ve konu temelli diplomatik aktiviteleri içermektedir. Uluslararası ilişkiler çalışmalarının temel yapıtaşlarından olan 1648 Westphalia bakış açısı ile incelendiğinde, çekirdek küresel sağlık diplomasisi ulus devletler arasındaki sorunları çözüme kavuşturma amacı güden ve resmi anlaşmalar ortaya çıkmasını sağlayan müzakereler olarak tanımlanmaktadır (Katz vd. 2011: 506).

İki ülke arasındaki çift taraflı müzakere, çekirdek diplomasinin en yaygın, geleneksel formu olarak bilinmektedir. Ulusların yüksek derecelerdeki temsilcilerinin bir araya gelerek sonuçları bağlayıcı olana resmi anlaşmalar imzalandığı müzakere süreçleri bu çerçevede değerlendirilebilmektedir. Çekirdek diplomasinin bir diğer boyutu da uluslararası çok taraflı anlaşmaları içermektedir. Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organization- WHO) gibi küresel sağlık uygulamaları ve normlarını düzenleyen çok taraflı uluslararası kuruluşların hayat bulmasını ve işlerlik kazanmalarını sağlayan çok taraflı/uluslu antlaşmalar bu çerçevede değerlendirilebilmektedir. Dünya Sağlık Asamblesi (World Health Assembly- WHA), Tütün Kontrolü Çerçeve Anlaşması (Framework Convention on Tobacco Control- FCTC) ve Uluslararası Sağlık Düzenlemeleri (International Health Regulations- IHR) gibi çalışmalar bu çerçevede değerlendirilebilmektedir (Katz vd. 2011: 506-507).

Küresel sağlık çalışmalarındaki çoklu paydaş diplomasisi, çeşitli devletler, devlet dışı ve çok taraflı aktörlerin ortak sorunların çözümü için birlikte hareket ettikleri ve etkileşimde buldukları uluslararası müzakere süreçlerini kapsamaktadır. Devletlerin kurumları, devlet dışı organizasyonlar ve özel sektör temsilcileri, iş birliği içerisinde bir birleri arasında, sağlık hizmetlerinin dağılımı, kapasite artırım projeleri ve araştırma geliştirme çalışmaları yürütülebilmektedir. Kamu ve özel sektör kurumları küresel sağlık işbirlikleri gerçekleştirebilmektedir. AIDS Tüberküloz ve Sıtma ile Mücadele İçin Küresel Fon (Global Fund to Fight

AIDS, Tuberculosis and Malaria), GAVI İşbirliği (GAVI Alliance) ve Küresel Poliomyelitis Yok Etme İnsiyatifi (Global Polio Eradication Initiative) gibi yapılanmaları bu çerçevede değerlendirmek mümkündür (Katz vd. 2011: 508).

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Organizasyonu (United Nations Food and Agricultural Organization- FAO), gıda üretimi açısından uluslararası toplum için bir forum görevi üstleniyor iken Dünya Sağlık Örgütü, bir küresel kamu sağlığı konusu olarak gıda güvenliği gibi konuların sorumluluğunu üstlenmektedir. Dünya Sağlık Örgütünün çoklu paydaş diplomasisi çerçevesinde yapmış olduğu uygulamaların bir diğeri de “Bir Barış Köprüsü Olarak Sağlık (Health as a Bridge for Peace)” uygulamasıdır. Dünya Sağlık Örgütü üyesi ülkeler, sağlık konularını birer stratejik unsur olarak değerlendirmişler ve kamu ve özel sektör sağlık liderlerine çatışma ve savaş olan bölgelerde siyasi, yapısal ve sosyal barışın inşasına destek olacak çalışmaların yürütülebilmesi için bir müzakere zemini açmışlardır (Katz vd. 2011: 509-510).

Gayri resmi küresel sağlık diplomasisi ise, kamu sağlığı aktörleri ile yer kürenin diğer coğrafyalarında bulunan meslektaşları ile olan etkileşim, iletişim ve çalışmaları kapsamaktadır. Bunlar ev sahibi ülkelerin memurları, sağlık çalışanları ile devlet dışı organizasyonların temsilcileri ile özel ve kamu sektörü müteşebbislerinin çalışmalarını kapsamaktadır (Katz vd. 2011: 510).

Diplomasi değişmekte, gelişmektedir. Ülkeler ve temsilcileri yalnızca geleneksel diplomatik kanallar vasıtasıyla etkileşimde bulunmamaktadırlar. Sağlık konularının dış politika üzerinde etkili olmaya başladığı kabul görmektedir. Dış Politika yapımcıları, ülkelerinin daha geniş dış politika stratejilerinin gerçekleştirilebilmesi, dış politika amaçlarına ulaşılabilmesi için kamu sağlığı uzmanları ve araştırmacılarının çalışmalarını da dış işleri çalışmaları ile birlikte koordine etme yoluna gitmektedirler. Bu anlamda sağlık, diplomasi, politika ve ekonominin bir keşişim noktası hüviyetinde akademik bir çalışma alanı olarak ‘küresel sağlık diplomasisi’, hiç şüphesiz, uluslararası ilişkilerin geliştirilebilmesi için bir vizyon sunmaktadır.

Dış politika çalışmalarında yeni sayılabilecek olan bir kavram olan küresel sağlık diplomasisinin bir diğer tanımı da devlet ve sivil toplum aktörlerinin sağlığı dış politika müzakereleri içerisine yerleştirme çalışmaları ve küresel sağlık yönetişimi için yeni formların oluşturulması süreci olarak ifade edilmektedir (Kickbusch vd. 2007: 230). Bu bağlamda, ülkelerin dış politika çalışmalarında sağlık konuları altı tane politika çerçevesi başlığı altında ele alınabilmektedir. Bunlar güvenlik, gelişme, küresel kamu ürünü olma, ticaret, insan hakları ve ahlaki/etik gerekçeler olarak değerlendirilebilmektedir (Labonte ve Gagnon, 2010: 15).

Klasik uluslararası ilişkiler teorisi bakış açısı ile incelendiğinde, sağlık konularının dış politika konuları ile ilişkilendirildiğinde birçok devlet tarafından bunun bir ulusal güvenlik konusu olduğu ve ekonomik çıkarları ilgilendirdiği

gerekçesiyle ‘yüksek politika’ temelinde ele alındığı görülebilmektedir. Küresel sağlık yardımları gerekçelerinden gelişme, insan hakları ve ahlaki/etik gerekçeler gibi kaygıların ise uluslararası ilişkilerin ‘alçak politika’ konuları arasında değerlendirildiği ancak bunların pratik uygulamalarda kendisine yaygın bir yer bulmadığı ifade edilebilmektedir (Labonte ve Gagnon, 2010: 1). Ancak literatürde bu konuda bir birlik olmadığını, sağlık konularının tümünün alçak politika çalışmaları içerisinde değerlendirirken günümüzde, küresel sağlık diplomasisinin gelişimi ile birlikte, artık sağlık konularının bir yüksek politika konusu olarak değerlendirildiğini belirtmekte fayda vardır.

Sağlığın güvenikleştirilmesi, günümüzde, sağlık yönetişiminin kalıcı bir ögesi haline gelmiştir. Sağlıklı bir toplum, güvenlik, istikrar ve refahın temellerinden birisidir. Hastalıkların çatışmaya yol açtığı, sonuç olarak da toplum hayatı üzerinde olumsuz bir etki sergilediği ve politik gücü ve siyasal yapılanmayı tehdit ettiği belirtilmektedir.

Güvenlik konusu, ulus devlet açısından hayati bir öneme sahiptir ve uluslararası ilişkiler çalışmalarının en önemli bileşenleri arasında hesaba katılmaktadır. Bu bağlamda, sağlık kaygısı ile yapılan askeri güvenlik müdahalelerinin bile bulunduğu belirtilmelidir. Salgın hastalıklar nedeniyle yabancı devletlere yapılan müdahalelerin üç temel mantığı bulunmaktadır. İlk olarak, salgın hastalık temelli, sağlık merkezli ulus içi sorunların genişleyerek bölgesel bir düzleme yayılma olasılıklarının bulunduğu hatırlanmalıdır. Bölgesel yayılmanın etkilerinin ise hâlihazırda dengesini bulmuş olan bölgesel dış politika dengesini yerinden edip bölgesel istikrarsızlığa yol açabilme potansiyeli bulunmaktadır. İkinci olarak ise, sağlık kökenli yoksulluk, sefalet ve olumsuz yaşam koşullarının terörist aktivitelerde bir artışın yaşanmasına ve bunun da ulusal güvenliğe tehdit oluşturacağına dair yaklaşımdır. Ülke sınırları içerisindeki bu terörist aktiviteler, sınırları aşır bölgesel güvenliği, komşu devletleri de tehdit edebilecektir. Üçüncü olarak da, salgın hastalık, sağlık temelli ulusal ve bölgesel çatışmaların barış koruma çalışmalarının soruna taraf olmayan diğer komşu ülkelerin de ekonomik gelişmelerini yavaşlatabileceği, ihracatlarını düşürebileceği ve sonuç olarak da ekonomik güvenliklerine zarar verebileceği ifade edilmektedir (Labonte ve Gagnon, 2010: 3-4).

Güvenlik konusunun yanı sıra küresel sağlık konularına yatırım yapmanın, bu alanlarda aktiviteler yürütmenin, ülkelerin uluslararası itibarlarına da katkı sağladığı bilinmektedir. Sağlığı bir insan hakkı normu olarak görüp uluslararası düzeyde dayanışma sağlamak, farklı paydaşlar arasında işbirliği geliştirmek için bir platform olarak da olanak sunabilmektedir (Gagnon ve Labonte, 2013: 17). Normatif, etik ve ahlaki saikler bu yönleri itibarıyla uluslararası ilişkiler kuramı ile küresel sağlık diplomasisi uygulamaları arasındaki etkileşimi açıklayabilmektedirler. Ulus devletlerin, gerek güvenlik kaygılarıyla ya da gerek normatif düşünceler ile olsun, günümüzde, küresel sağlık diplomasisi araç ve uygulamalarından istifade edip

uluslararası siyasette kendilerine geniş birer alan açma çabasında oldukları müşahede edilebilmektedir.

3. Sağlık Diplomasisi Uygulamalarından Bazı Örnekler

Sağlık ve dış politika arasındaki ilişki, küresel sağlık diplomasisi çalışmalarında hassas bir öneme sahiptir. Doğası itibarıyla sağlık sorunları, ulus ötesi olarak tanımlanıyor ve algılanıyor olmakla birlikte diplomatik uygulamaların merkezinde yine ulus devletlerin bulunduğunu hatırlamakta fayda vardır. Ulus devletler, kendi ulusal çıkarlarını küreselleşmiş günümüz dünyasındaki diplomatik, epidemiyolojik ve etik realiteler ile uyumlu bir şekilde bir arada uygulayabilecek sağlık ve dış politika uygulamaları geliştirmek durumundadırlar (Drager ve Fidler, 2007: 162).

Diplomasi ve dış politika eksenli küresel sağlık programları, uluslararası gelişime katkıda bulunabilir. Uluslararası güven ve işbirliğini artırabilir; uluslararası çatışma çözümleri ve barış konularında olumlu sonuçların alınmasına yardımcı olabilir; iletişim ve ticaret ağlarının genişlemesine yol açabilir ve istikrarsız bölgelerde uluslararası görünümü artırıp güvenli alanların ortaya çıkmasına katkı sağlayabilir (Kevany, 2014b: 799).

Küresel sağlık diplomasisinin varmaya çalıştığı bir başka nokta da herhangi bir yerdeki bir sağlık tehdidinin her yerde meydana gelmiş bir sağlık tehdidi olarak algılanmaya başlamasıdır.

Bu bağlamda, sebebi teşhis edilemeyen bir zatürre vakasının 2019 yılı Aralık ayında Dünya Sağlık Örgütüne rapor edilmesiyle başlayan Corona virüs salgının ortaya çıktığı Çin'in Wuhan kenti ile sınırlı kalmadığını hatırlatmakta fayda vardır (www.hurriyet.com.tr). Virüs, çok kısa bir sürede küreselleşmiş yer kürenin tüm ülkelerine yayılmıştır. 31 Mart 2020 itibarıyla dünya genelinde toplam vaka sayısının 801 bin 61 kişiye ulaştığı belirtilmektedir. Bu küresel pandemi nedeniyle 31 Mart 2020 itibarıyla hayatını kaybedenlerin sayısının ise 37 bin 685 olduğu ifade edilmektedir (www.haberturk.com). Bu salgının ölümcül etkilerini daha ne kadar sürdüreceği ve yayılmasının ne zaman kontrol altına alınacağı ise, 2020 yılı Nisan ayı itibarıyla, belli değildir. Salgının kontrol altına alınıp olumsuz etkilerinin bertaraf edilmesi çalışmalarının sadece ülkesel değil, küresel işbirliği gerektirdiği açıktır. Bu salgının önüne geçmek için ulus devletlerin, uluslararası organizasyonların, sivil toplum kuruluşlarının ve diğer sağlık paydaşlarının birlikte hareket edip küresel sağlık diplomasisi çalışmalarına ortak katkılar sunmaları hayati önem taşımaktadır.

Küreselleşmiş günümüz dünyasında ulus devletler, uluslararası organizasyonlar ve diğer aktörler sağlık konularında birbirlerine karşılıklı olarak bağımlı halde bulunmaktadır. Bu karşılıklı ortak sorun algısı, çözümün de ortak olması gerektiği gerçeğini beraberinde getirmektedir. Bu anlamda küresel sağlık diplomasisinin paydaşlarının ortak amacının da dünyanın her bölgesinde her bir

ferdin sağlık imkânlarına ulaşabilmesinde eşitliğin sağlanabilmesi (Shaikh vd. 2018: 935) olduğu hatırlanmalıdır.

Bu bağlamda, Küba'nın, küresel sağlık diplomasisi çalışmaları bünyesinde öne çıkan ülkelerin başlarında geldiği belirtilmelidir. Gayri safi milli hasılası, ekonomik parametreleri, coğrafi konumu, askeri kapasitesi ve politik gücü gibi parametreler mercek altına alındığında uluslararası siyasette çok öne çıkan bir konum muhafaza ediyor olmaktan uzak bir görünüme sahip olmakla birlikte Küba, küresel sağlık diplomasisi çalışmaları alanında dünyanın önde gelen ülkelerden birisidir. Küba'nın sağlık diplomasisi, 'sessiz ve etkili' olarak tanımlanmaktadır. Küba, uluslararası politikada yumuşak güç unsurlarını önemsemiştir. Bu bağlamda tıp/sağlık diplomasisini kendi rejimi için dost ülkeler kazanmak ve etkileşimde bulunduğu ülkelerin kamuoyları üzerinde etkili olmak gibi amaçlar için kullanmıştır. Sağlık diplomasisi, Küba dış politikasının temel taşlarından birisi olmuştur. Kendisi de henüz kalkınmakta olan bir ülke olmasına rağmen Küba, kalkınmakta olan birçok ülkeye dönemsel olarak tıbbi destek sağlamış, sağlık diplomasisi vasıtasıyla insani yardımda bulunmuş, ideolojik dayanışmada bulunmuş ve ulusal çıkarlarının sağlanması amacıyla hizmet etmeye gayret göstermiştir (Erman, 2016: 84).

Küba, sağlık diplomasisi çalışmalarına henüz 1960lı yıllarda başlamıştır. Küba'da kurulmuş yeni hükümet, Fransa'ya karşı sivil savaş yürüten Cezayir'e ve meydana gelen yıkıcı depremin yaralarını sarmaya çalışan Şili'ye tıbbi ekipler göndermiştir. Bu şekilde yardımda bulunduğu ev sahibi ülkeler ve bu ülkelerin halkları nezdinde çeşitli iş birlikleri geliştirme yoluna gitmiştir. 1961 ile 2008 yılları arasında 154 ülkede 270743 Kübalının sağlık diplomasisi alanında çeşitli sıfatlar ile faaliyet gösterdiği belirtilmektedir. Bunların 38-40 bininin sağlık çalışanı olmakla birlikte 68 ila 70 farklı ülkede faaliyet gösterdikleri ve bunlardan yaklaşık olarak 15-17 binin doktor olduğu belirtilmektedir (Werlau, 2013: 58).

Küresel sağlık diplomasisi, uygulama alanı olarak, uluslararası ilişkilerde gelişmekte olan ülkeler arasında yeni bir aktivite alanı geliştirmesi açısından da ayrı bir öneme sahiptir. Güney-güney işbirliği çerçevesinde Brezilya, Afrika ülkeleri ile sağlık konularında yapısal işbirlikleri geliştirme yoluna gitmektedir. 2007 yılında imzalanan Oslo Bakanlar Deklarasyonunun imzacılarından birisi olan Brezilya, Afrika ülkelerinin sağlık sektörlerinde kapasite artırımı çalışmaları yapmakta, ülkelerin belirlenmiş ihtiyaçlarına göre uzun süreli sağlık yatırımlarına ve işbirliklerine önem vermektedir. Brezilya'nın Afrika'daki madencilik ve inşaat projeleri yatırımları ile eş anlı olarak ilerleyen sağlık diplomasisi faaliyetleri, hiç şüphesiz, Brezilya menşeli ihraç ürünleri için yeni pazar alanları da açmaktadır (Ramirez vd. 2018: 10).

Afrika bölgesi özelindeki sağlık diplomasisi uygulamaları çerçevesinde Çin'in önemli çalışmalarının bulunduğunu belirtmekte fayda vardır. Çin'in Afrika'daki sağlık yardımları, Çinli bir tıbbi ekibin 1963 yılında Cezayir'de faaliyet

göstermeye başlamasına kadar uzanmaktadır. 2000 yılında yapılan Çin-Afrika İşbirliği Forumu (Forum on China-Africa Cooperation- FOCAC) ile Çin'in Afrika'nın sağlık sektörüne katkısı daha da artış göstermiştir. 2009 yılında Çin'in 48 Afrika ülkesine tahmini olarak 1,4 milyar dolar tutarında gelişme yardımı sağladığı ifade edilmektedir (McLaughlin, 2014: 583).

Çin'in Afrika'daki sağlık diplomasisi, sağlık kurumları inşası, sağlık çalışanları eğitimi ve Afrikalı öğrencilere Çin üniversitelerinde sağlık alanlarında çalışmalar yapmak için burs verme çalışmalarını da kapsamaktadır. Çin'in Afrika'daki sağlık yatırımları sadece sağlık koşullarını geliştirmekle kalmamış, aynı zamanda bölgedeki diplomatik ilişkilerini geliştirmesi amacına da hizmet etmiştir. Çin- Afrika diplomatik ilişkilerinin gelişmesi, Çin açısından hem Birleşmiş Milletler gibi uluslararası organizasyonlarda ittifaklar sağlamış hem de çeşitli ticaret ve iş fırsatlarının geliştirilebilmesi olanaklarının sağlanabilmesine katkıda bulunmuştur (McLaughlin, 2014: 584).

Sağlık konusunun sadece ulusal bir sorun olmadığı, önemli uluslararası boyutlarının olduğu da yaygın kabul gören bir gerçekliktir. Bu gerçekliğe bakış açısı ve yapılandırılan yaklaşımlar ise ülkeden ülkeye farklılık gösterebilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin, sağlık konusunu diplomasinin yumuşak gücü çerçevesinde ele alıp diplomasinin diğer sert güç amaçlarına erişme yolunda bir vasıta olarak değerlendirdiği ileri sürülmektedir ki bu durum 'zeki küresel sağlık' nosyonu olarak adlandırılmaktadır. İsviçre, küresel sağlık gelişmeleri ile birçok çok uluslu ilaç firmasına ev sahipliği yapan ülke olması konumları arasında bir denge kurmaya çalışmaktadır. Brezilya'nın nevi şahsına münhasır yaklaşımı, insan hakları yaklaşımı ile sağlık diplomasisi arasında bir köprü oluşturmaya çalışmaktadır. Norveç ve İsveç ise kendi dış politika çıkarları ile küresel sağlık söylemleri ve uygulamaları arasında bir uyum oluşturmaya gayret göstermektedirler (Runnels vd. 2014:1088).

4. Türkiye'nin Sağlık Diplomasisi Profili

Küresel sağlık, ortak bir sorun olarak algılanmaktadır. Bir biri ile bir çok farklı açılardan bağlantılı hale gelmiş günümüz dünyasında enfeksiyon hastalıkları ortaya çıktıkları kıtalar üzerinde çok hızlı bir şekilde yayılabilmektedirler. Hatta, kıtalar arası seyahatler ile yer kürenin diğer coğrafyalarına da rahatlıkla ulaşabilirler. Bu anlamda sağlık, küresel bir sorun olarak algılanmakta ve küresel sağlık konuları ülkelerin dış politika ve diplomasislerinin birer parçası olarak da işlem görmektedir.

Diplomasi, geleneksel olarak, profesyonel olarak eğitim görmüş diplomatlar, dış işleri bakanlıkları ya da ekonomi, ticaret ve ulusal güvenlik gibi konular mecralarında ilerliyor ve işleniyor iken sağlık diplomasisi yeni bir alan olarak ortaya çıkmış, diplomasi ve dış politika çalışmalarının alanını genişletmiştir. Küresel sağlık diplomasisi, kamu sağlığı, hukuk, uluslararası ilişkiler, yönetim ve ekonomi

çalışmalarını da kapsayan çeşitli müzakereler ve uygulamalar kanallarıyla küresel bir sağlık politikası çevresi biçimlendirmeyi amaç edinmiştir (Chattu, 2019: 135).

Sağlık diplomasisinin iki amaca birden hizmet ettiği kabul görmektedir. Hedef topluluklardaki sağlık hizmetleri ve düzeyleri daha da yükselip iyileşirken ortak çalışmalar yürütüp işbirliği içerisinde bulunan ülkeler arasındaki ilişkiler de yeni boyutlar kazanıp daha da güçlenmektedir (Suleman vd. 2014: 1). Bu bağlamda, ulus devletlerin yürüttükleri sağlık diplomasisi faaliyetlerinin gerek uluslararası sistem düzeyi ve gerekse ikili devlet ilişkileri düzeyi olmak üzere iki saçı ayağının birlikte bir bütün olarak, birbirlerini destekleyici ve tamamlayıcı unsurlar olarak, değerlendirilmesinde fayda olduğu unutulmamalıdır.

Küresel sağlık diplomasisinin uluslararası sistem düzeyi etkileşiminin Dünya Sağlık Örgütü (World Health Organisation- WHO) olduğu kabul görmektedir. Dünya Sağlık Örgütü'nün küresel sağlık politikaları ve uygulamaları ise üye ülkelerin temsilcilerinin yaklaşımlarını ortaya koydukları, fikir alış verişi ve etkileşiminde buldukları, küresel sağlık yönetişiminin karar alma mekanizmalarının en etkililerinden olan Dünya Sağlık Asamblesi (World Health Assembly- WHA) bulunmaktadır. 2015 yılı itibarıyla 194 ülkenin üyesi olduğu bu platform, üyelerine küresel sağlık yönetişiminin şekillenmesine katılım sağlayıp etkinliklerini yürütebilme alanı sunmaktadır (Rijt ve Pang, 2015: 395).

Küresel sağlık diplomasi çalışmalarında, son yıllarda, etkili olmaya çalışan bir ülke olarak Türkiye, bu bağlamda, Dünya Sağlık Asamblesi toplantılarında 2000 ile 2012 yılları arasında toplamda 65 kere söz almış, uluslararası kamuoyunu kendi perspektifleri hakkında bilgilendirmiştir. Küresel düzeydeki bu çalışma performansı ile Türkiye'nin 194 üye ülke arasında 18. sırada bulunduğunu belirtmekte fayda vardır (Rijt ve Pang, 2015: 397).

Türkiye'nin bir ulus devlet olarak uluslararası organizasyonlar düzeyindeki bu etkinliğine ve çalışmalarına ilaveten, Türkiye kökenli bir kısım sivil toplum kuruluşlarının da küresel sağlık diplomasisi çalışmaları çerçevesinde faydalı ve etkili çalışmalar yürüttüklerini belirtmekte fayda vardır. Kızılay, Yeryüzü Doktorları, Sınır Tanımayan Doktorlar, Uluslararası Doktorlar Birliği, AFAD gibi kuruluşlar (Hayran, 2017: 21) Türkiye sınırları dışında sağlık faaliyetleri yürütüp ihtiyaç duyulan coğrafyalarda yöre halkının sağlık sorunlarının giderilmesine önemli katkılar sunmaya çalışmaktadırlar.

Türkiye Cumhuriyeti, devlet kurumları ve sivil toplum örgütleri marifetleriyle Orta Doğu, Orta Asya, Balkanlar ve Afrika gibi tarihsel süreç içerisinde yakın etkileşimde bulunduğu coğrafyalarda başta sağlık konuları olmak üzere çeşitli insani yardım faaliyetleri içerisinde bulunmuştur. Ancak, önemli olan unsurun çok yardım etmek ya da çok para harcamaktan ziyade; sorunların çözümüne yönelik ayakları yere basan tahliller yapmak, kalıcı çözümler yerleştirmek ve hem küresel hem de

ikili ilişkilerde olumlu etkiler bırakmak olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır (Hayran, 2017: 21).

Küresel sağlık konusundaki akademik programlar, pratik deneyimlerin anahtar öneminin farkına varmışlardır. Bugünün öğrencileri, yarının politika yapımcıları ve uygulayıcıları olacaklardır. Küresel sağlık diplomasisi uygulamaları ve araştırmaları, öğrencilerin uluslararası politika yapım ve uygulama süreçlerinin realitelerinin farkında olmalarını da sağlamalıdır (Wipfli ve Kotlewski, 2014: 839). Akademik yapılanmasında bu yaklaşımı barındıran her düzeydeki eğitim programının, sağlık diplomasisi alanında katılımcı taraflar arasında uzun süreli yapıcı ilişkileri kurumsal düzeyde tesis edeceği açıktır.

Sağlık Bilimleri Üniversitesinin, Türkiye'nin sağlık diplomasisi çalışmalarının kurumsal eğitim ayağı kapsamında, Afrika kıtasında çeşitli akademik programlar açmış olduğunu belirtmekte fayda vardır. Öğrenci alımı yapıp eğitime hâlihazırda başlamış olan programlar olmakla birlikte kuruluş sürecini tamamlama aşamasında olup öğrenci alımına önümüzdeki zaman dilimi içerisinde başlayacak olan bölümler de bulunmaktadır. Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sudan Hartum Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Bamngomoro Sultan Kudarat Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Somali Mogadişu Recep Tayyip Erdoğan Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu ve Sudan Nyala Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu (www.sbu.edu.tr) gibi oluşumları Türkiye'nin sağlık diplomasisi açısından kurumsal eğitim faaliyetlerine kalıcı olarak katkı sunan unsurlar olarak değerlendirmek mümkündür.

Sonuç

Geleneksel diplomasi bakış açısı ve çalışmalarının 1950lerde ekonomi ve ticaret açılımı yaptığı ve 1980lerde ise çevre konularını da kapsayacak şekilde daha da geliştiği belirtilmektedir. Yirmi birinci yüzyıl diplomasisi çalışmalarının ise odağında 'sağlık' konularının bulunduğu öne sürülmektedir (Kickbusch vd. 2007: 232).

Kamu sağlığı ile dış politika uygulamaları çalışmalarını birbirleri ile harmanlayıp uyumlu hale getirme çalışmaları artarak devam etmektedir. Uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olan ulus devletler, küresel sağlık etkinliklerini artık dış politikalarının birer kurumsal unsuru haline getirme eğilimi içerisine girmişlerdir.

Farklı ulus devletler kendi dış işleri bakanlıklarının yapılanmaları bünyelerinde ilişki geliştirdikleri diğer ulus devletlerdeki temsilcilikleri bünyelerinde 'Sağlık Ataşeleri' statüleri ihdas edilmeye başlanmış bulunmaktadır. Sağlık ataşelerinin diplomasi, müzakere ve kültürler arası uyum gibi konularda yetkinlik kazanmaları çalışmalarına önem verilmektedir. Bu bağlamda, Amerika Birleşik Devletleri'nde faaliyetlerde bulunan yabancı delegasyonlar arasında Başkent Washington'da 'Sağlık' unvanı ile akredite olmuş diplomatlar bulunduğunu belirtmekte fayda vardır. Kanada, Sağlık Danışmanı; Danimarka, Sağlık ve İş

Ataşesi; Avrupa Birliği, Gıda Güvenliği Bakan-Müşaviri; Fransa, Sağlık ve Tüketici İlişkiler; Kuveyt, Sağlık Ataşesi; Suudi Arabistan, Sağlık Ataşesi ve Güney Afrika, Sağlık Müşaviri sıfatlarını taşıyan diplomatlar ile Amerika Birleşik Devletleri dış işleri yapılanmalarında temsil edilmekte ve diplomatik faaliyetlerde bulunmaktadır (Brown vd. 2018: 3).

Küresel sağlık diplomasisi, diplomasi sanatı ile kamu sağlığı bilimini bir araya getirmekte, ortak bir zeminde buluşturmaktadır (Hunter vd. 2013: 87). Küresel sağlık ve ulus devletlerin dış politika amaçlarının etik bir şekilde harmanlandığı, birbirleri ile uyumlu bir şekilde koordine edildiği diplomatik müzakereler, siyasi ve askeri çatışma ve ayrılıkları hafifletebilir niteliktedir. Böylesi bir yaklaşımın, 'dünya barışı' gibi bir kavrama ulaşma yolunda ortak bir zemin oluştururken, aynı zamanda, uluslararası sağlık hedeflerine ulaşma konusuna da katkı sunacak bir nitelikte olduğu unutulmamalıdır (Kevany, 2015b: 613). Bununla birlikte, gelişmekte, güçlenmekte ve uluslararası siyasette ağırlığını ve etkisini günden güne daha fazla hissettirme yolunda önemli mesafeler kat etmiş bir ülke olarak Türkiye'nin, sağlık diplomasisi konularındaki var olan potansiyelini gerçekleştirip öncü bir rol alabilme başarısı gösterip gösteremeyeceğini ise zaman gösterecektir.

Kaynakça

- Balcus, J. ve Novotny, T. (2011), New Approaches to Global Health Governance: The Evolution to Public-Private Partnerships. *Journal of Commercial Biotechnology*, Cilt: 17, No: 3, ss: 233-240.
- Barber, J., Rockswold P. ve Cohen B. (2011), Global Health Diplomacy: A Call to Action. *Military Medicine*, Cilt 176, Mayıs 2011, ss: 481-483.
- Brown, M., Bergmann J., Novotny, T. ve Mackey, T. (2018), Applied Global Health Diploacy: Profile of Health Diplomats Accredited to the United States and Foreign Governments. *Globalization and Health*, Cilt: 14, No: 2, ss: 1-11. DOI: 10.1186/s12992-017-0316-7.
- Chattu, V.K. (2017), The Rise of Global Health Diplomacy: An Interdisciplinary Concept Linking Health and International Relations. *Indian Journal of Public Health*, Cilt: 61, ss: 134-136.
- Drager, N. ve Fidler, D. (2007), Foreign Policy, Trade and Health: At the Cutting Edge of Global Health Diplomacy. *Bulletin of the World Health Organization*, Mart 2007, s. 162.
- Erman, K. (2016), Sessiz ve Etkili: Küba'nın Tıp Diplomasisi. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 12, No: 48, ss: 77-94.
- Frist, W. (2007), Medicine as a Currency for PeaceThrough Global Health Diplomacy. *Yale Law and Policy Review*, Cilt: 26, No: 1, ss: 209-229.

- Gagnon, M. ve Labonte, R. (2013), Understanding How and Why Health is Integrated into Foreign Policy- A Case Study of Health is Global, a UK Government Strategy 2008-2013. *Globalization and Health*, Cilt: 9, ss: 1-19. <http://www.globalizationandhealth.com/content/9/1/24>. (Erişim Tarihi: 02/01/2019).
- Hayran, O. (2017), Sağlık Diplomasisi ve Küresel Sağlığa Etkisi. Özen, O. (Editör) *Sağlık Diplomasisi: Sağlık Politikaları Sistem Analisti Eğitimi*, İstanbul Medipol Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss: 13-22.
- Hotez, P. (2014), “Vaccine Diplomacy”: Historical Perspectives and Future Directions. *PLOS Neglected Tropical Diseases*, Cilt: 8, No: 6, ss: 1-7. DOI: 10.1371/journal.pntd.0002808. (Erişim Tarihi: 02/01/2019).
<http://www.haberturk.com>. (Erişim Tarihi: 31/03/2020).
<http://www.hurriyet.com.tr>. (Erişim Tarihi: 26/03/2020).
<http://www.sbu.edu.tr>. (Erişim Tarihi: 15/03/2019).
- Hunter, A., Wilson, L., Stanhope, M. ve Hatcher, B. (2013), Global Health Diplomacy: An Integrative Review of the Literature and Implications for Nursing. *Nursing Outlook*, ss: 85-92. <http://dx.doi.org/10.1016/j.outlook.2012.07.013>. (Erişim Tarihi: 14/02/2019).
- Jones, C., Clavier, C. ve Potvin, L. (2017), Adapting Public Policy Theory for Public Health Research: A Framework to Understand the Development of National Policies on Global Health. *Social Science and Medicine*, Cilt: 177, ss: 69-77. <http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2017.01.048>. (Erişim Tarihi: 01/02/2019).
- Katz, R., Arnold G., Kornblet, S. ve Lief, E. (2011), Defining Health Diplomacy: Changing Demands in the Era of Globalization. *The Milbank Quarterly*, Cilt: 89, No: 3, ss: 503-523.
- Katz, R. ve Singer, D. (2007), Health and Security in Foreign Policy. *Bulletin of the World Health Organization*, Mart 2007, ss: 233-234.
- Kevany, S. (2014a), Global Health Diplomacy: A ‘Deus ex Maxhina’ for International Development and Relations. *International Journal of Health Policy and Management*, Cilt: 3, No: 2, ss: 1-2. DOI: 10.15171/ijhpm.2014.67. (Erişim Tarihi: 02/01/2019).
- Kevany, S. (2014b), Global Health Diplomacy, ‘Smart Power’ and the New World Order. *Global Public Health*, Cilt: 9, No: 7, ss: 787-807.
- Kevany, S. (2015a), Diplomatic Advantages and the Threats in Global Health Program Selection, Design, Delivery and Implementation: Development and

- Application of the Kevany Riposte. *Globalization and Health*, Cilt: 11, ss: 1-10. DOI: 10.1186/s12992-015-0108-x. (Erişim Tarihi: 01/02/2019).
- Kevany, S. (2015b), Global Health Diplomacy, ‘San Francisco Vlues,’ and HIV/AIDS: From Local to the Global. *Annals of Global Health*, Cilt: 81, No: 5, ss: 611-617.
- Kevany, S. (2015c), James Bond and Global Health Diplomacy. *International Journal of Health Policy and Management*, Cilt: 4, No: 12, ss: 831-834.
- Kickbusch, I., Silberschmidt, G. ve Buss, P. (2007), Global Health Diplomacy: The Need for New Perspectives, Strategic Approaches and Skills in Global Health. *Bulletin of the World Health Organization*, Mart 2007, ss: 230-232.
- Labonte, R., Runnels, V. Ve Gagnon, M. (2012), Past Fame, Present Frames and Future Flagship? An Exploration of How Health is Positioned in Canadian Foreign Policy. *Administrative Sciences*, Cilt: 2, ss: 162-185. DOI: 10.3390/admsci2020162. (Erişim Tarihi: 02/01/2019).
- Labonte, R. ve Gagnon, M. (2010), Framing Health and Foreign Policy: Lessons for Global Health Diplomacy. *Globalization and Health*, Cilt: 6, ss: 1-19. <http://www.globalizationandhealth.com/content/6/1/14>. (Erişim Tarihi: 02/01/2019).
- Mackey, T . ve Liang, B. (2013), A United Nations Global Health Panel for Global Health Governance. *Social Science and Medicine*, Cilt: 76, ss: 12-15. <http://dx.doi.org/10.1016/j.socscimed.2012.09.038>. (Erişim Tarihi: 02/01/2019).
- Mackey, T. ve Strathdee, S. (2015), Responding to the Public Health Consequences of the Ukraine Crisis: An Opportunity for Global Health Diplomacy. *Journal of the International AIDS Society*, Vol: 18, ss: 1-7. <http://dx.doi.org/10.7448/IAS.18.1.19410>. (Erişim Tarihi: 14/02/2019).
- McLaughlin, M., Lee, M., Hall, B., Bulterys, M., Ling, L. ve Tucker, J. (2014), Improving Health Service for African Migrants in China: A Health Diplomacy Perspective. *Global Public Health*, Cilt: 9, No: 5, ss: 579-589.
- McNeill, D. ve Ottersen, O.P. (2015), Global Governance for Health: How to Motivate Political Change?. *Public Health*, Cilt: 129, ss: 833-837. <http://dx.doi.org/10.1016/j.puhe.2015.05.001>. (Erişim Tarihi: 01/02/2019).
- Nang, R. ve Martin, K. (2017), Global Health Diplomacy: A New Strategic Defense Pillar. *Military Medicine*, Cilt: 182, Ocak/Şubat 2017, ss: 1456-1460.
- Novotny, T. ve Adams, V. (2007), Global Health Diplomacy: A Global Health Sciences Working Paper, University of California San Francisco Global Health Sciences. http://igcc.ucsd.edu/pdf/GH_Diplomacy.pdf.

- Ramirez, J., Valdivia, L., Rivera, E., Santos, M., Sepulveda, D., Labonte, R. ve Ruckert, A. (2018), Chile's Role in Global Health Diplomacy: A Narrative Literature Review. *Globalization and Health*, Cilt: 14, ss: 1-13. <https://doi.org/10.1186.s12992-018-0428-8>. (Erişim Tarihi: 02/01/2019).
- Rao, C., Henao, O., Goryoka, G. ve Clarke, K. (2017), Global Disease Detection-Achievements in Applied Public Health Research, Capacity Building and Public Health Diplomacy, 2001-20016. *Emerging Infectious Diseases*, Cilt: 23, Aralık 2017, ss: 138-146. DOI:<https://doi.org/10.3201/eid2313.170859>. (Erişim Tarihi: 14/02/2019).
- Rijt, T. ve Pang, T. (2015), Governance within the World Health Assembly: A 13 Year Analysis of WHO Member States' Contribution to Global Health Governance. *Health Policy*, Cilt: 119, ss:395-404. <http://dx.doi.org/10.1016/j.healthpol.2014.12.008>. (Erişim Tarihi: 02/01/2019).
- Ruckert, A., Labonte, R., Lencucha, R., Runnels, V. ve Gagnon, M. (2016), Global Health Diplomacy: A Critical Review of the Literature. *Social Science and Medicine*, Cilt: 155, ss: 61-72.
- Runnels, V., Labonte, R. ve Ruckert, A., (2014), Global Health Diplomacy: Barriers to Inserting Health into Canadian Foreign Policy. *Global Public Health*, Cilt: 9, No: 9, ss: 1080-1092.
- Shaikh, B., Hamid, S. ve Hafezz, A. (2018), Capacity Building on Health Diplomacy: A Training Experience From Pakistan. *East Mediterr Health Journal*, Cilt: 24, No: 9, ss: 933-939.
- Smith, R. ve Irvin, R. (2016), Measuring Success in Global Health Diplomacy: Lessons From Marketing Food to Children in India. *Globalization and Health*, Cilt: 12, No: 28, ss: 1-4. DOI: 10.1186/s12992-016-0169-5.
- Sulemen, M., Ali, R. ve Kerr, D. (2014). Health Diplomacy: A New Approach to the Muslim World?. *Globalization and Health*, Cilt: 10, ss: 1-9. DOI: 10.1186/1744-8603-10-50. (Erişim Tarihi: 02/01/2019).
- Werlau, M. (2013), Cuba's Health Care Diplomacy. *World Affairs*, Mart-Nisan 2013, ss: 57-67.
- Wipfli, H. ve Kotlewski, J. (2014), Into the Deep End: Incorporating a Global Health Governance and Diplomacy Experience in Graduate Public Health Training. *Global Public Health*, Cilt: 9, No: 7, ss: 827-840.
- World Health Organization: Global Health Diplomacy. <http://www.who.int/trade/diplomacy/en/>. (Erişim Tarihi: 20/10/2018).

Çatışma beyanı

Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkisi bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür

Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.